Ədəbiyyat QƏZETİ

İnsan mənzərələri

Pirayə xanıma

Nazim HİKMƏT

Əvvəli ötən nömrəmizdə

Parixan
cavab vermək istəyərkən,
nazik,
mavi atlas kimi ince səsi ilə
Şadiyə qarşıdı söhbətə:
- İndi
qadınlar da
əsgərliyə gedirlər,
yəni,
müharibə
təkcə kişilər üçün
deyil.
Sonra,
azmı uşaq öldü
təyyarə bombardmanında?..
Şadiyə,
Şahəndə xanımla
üzbəüz oturmuşdu.
Köhnə
bir İstanbul mahnısında
qəlbindən
qara qanlar axan
bir sevgili vardı:
fosi bir az qara,
fosi bir az uzunsaçlar
və
qəlbinin ah-nalosi; ah...
Və
altun eynəkli,
sarışın bığlı,
xoyalı-büqorranında
keçib sutuz səhrani
gözlər böyük intizarla
Adalarda seyrə çıxan
Şadiyəni.
Və
deyər ki:
hardadır mis qoxulu leyloklar,
deyər ki:
muskotum mlanncan torpaqlar,
mənli gəl ət, Şadiyə,
mənli yad ət, Şadiyə.
Qaçıbsa gəyib:

510 nömrəli qətarın
ümumi vaqonundakı Şadiyə
uşaqları öldürən
bombardıman təyyarələrindən
danışmasına rığınan,
uzunqüllə papağı
bir qədər
bizimlə xatirələrdi insana
Adalarda seyrə çıxan Şadiyəni -
elə adalı
və nazənin
və
üzündə kölgəsi
varmış kimi
bazarkı bir çətirin...

İzmitə yaxınlaşırdı qatar.
Sağda -
bostan lələkləri,
su çənləri.
Gözləri bağlı-bağlı
gəzdirilən ailər
sanki cansızdılar,
sanki yaşları var,
qurursan,
uşaq oyuncağı kimi
fırlanırlar...
Sonra dəmiz gördünü.
Qarşıda,
Gölcüklü
Dəyirmandərə arasında -
denizin üstündə
Yavuz gəmisi.
Möhtəşəm,
tortumiz -
bolku do
təzəcə rəngləmib.
Onu
belə uzaqdan
ilk dəfə göron adamı
heyrətə salacaq qədər əzəmətli -
sanki
dar ağacından tutub,
chmalca etədadılar
suyun üstündə.
Heç bir yeri -
hətta bacaları da -
bərkəmir

yeməkxana divarlarına
basmanaxış lövhəyla
qələmmiş rəngli rəsmlərə.
Solda kağız fabrikası var.
Çox yüksəkdə
bir təyyarə uçur.
Ayaqyalın
bir uşaq
yüyürür yolda.
Bir dənizçi görünür,
ardından qarşafli bir qadın,
sonra
yaşıl bayraqlı bir adam,
sonra
semafor,
sonra
su anbarı,
sonra
dənizçi maskaları,
sonra
harasa, nəsə
aparmaq üçün gözləyən
yük vaqonları.
Xüsusi emblemlərlə
İzmit stansiyası başlayır.
Qatar yavaşayır.
Qərtalli Kazım
və
tatarsifət adam
dəhlizə çıxdılar.
Qatar dayandı.
Qərtalli Kazım
və
tatarsifət adam
endilər vaqondan.
Stansiyadan
bir az irəlidə -
üzbəüzdə körpü göründü -
üstündə adamlar,
oyilib,
stansiyadakı qatara baxırdılar,
yuxarıdan.
Araqla gözləyirdilər
qatarın
altlarından keçib getməsini...
Qərtalli Kazım
körpünün yanındakı
bir ağacı
göstərdi tatarsifət adama:
- Bax, - dedi,
görürsənmi,
ayaqları üstə qalxmış
ayrıya bənzəyir.
Bu sol tərəfdəki,
böyük ağacı -
budaqları
körpünün üstünə
qalxanı deyirəm.
O budaqlardan asdılar
ölüsünü Əli Kamalın.
İstanbulun
Bəyoğlu semtində
günün gümortə çağı
ürümi tərəddüdlü yerdə
xıpxılayıblar hərifi...
- Kimdi bu Əli Kamal?
- Bir gözət müxbiri.
İngilislərdən pul alırmış.
Xəlifənin də adamı imiş.
Eynəkli,
şişman...
Qan damardı qələmindən,
hən da,
murdar,
pis qan.
Bəzən

qələmin düşməntiyi
daha dərin,
daha geniş yara açır
müəzzin düşmənliyindən...
- O vaxt
İzmit bizdə idimi?
- Yenica girmişdik...
İngiltərəni İstanbulda...
Əli Kamalı
onların göy gözlərindən
uğurlayıb gəzirdilər.
"Gəlir" deyə
bir şəiyə yayıldı,
altı-yeddi saat öncə.
Limana axıdı millət -
az qala,
İzmit əhalisinin
dörddə üçü -
arvad, uşaq...
Mən
Ulu camidən baxırdım,
göründə durbin.
Nəhayət,
mətorlu qayıq göründü,
ono-eno, qalxa-qalxa gəlirdi.
Aşağıya yüyürdüm
Mən
limana enənə qədər
çoxartmışdılar
Əli Kamalı qayığdan.
Burada,
topxdə
saray meydanında
Hökumət binası -
yeni orda qərargah var,
ora apardılar.
Binanın qabağı,
küçələr,
meydan
adamla dolu.
Qarışqa kimi qaynayırdı
İzmitin əhalisi,
hamısı da acıqlı,
hamısı da marhamatsız.
Çoxu güldürdü.
İzmit şəhəri
sanki bayram edirdi.
Hava da isti.
Göy də buludsuz.
Əli Kamal
ordu qərargahında
yarım saat qaldı-qalmadı,
eşşəyə çıxardılar.
Bir addım atdı
Dörd yasun
zabitlər,
polislər kəsdirib.
Üzü ahəngi kimi ağappaq.
Amma
utulmamışdan sarışın idi.
Birdən əhali başladı bağırmağa:
"Asılsın Əli Kamal!
Asılsın Əli Kamal!"
Əli Kamal
birdən dayandı,
geri döndü -
ordu qərargahının
qapısına tərəf baxdı -
balkı da,
qayıdıb
içəri girmək istəyirdi.
Lakin
qapını ağır-ağır
üzünə bağlamışdılar
Sonralara-sonralıya

on addım ata bildi.
Ohalı durmadan bağırırdı:
"Aslıəm Ölü Kamal!
Aslıəm Ölü Kamal!
Aslıəm Ölü Kamal!"
Bir dəq gəldi arxadan -
başına dəydi.
Bir daq daha -
özünü tutsa,
qurtlı eynuyı.
Bığının qana bulaşdığını gördüm.
Kimsə:
- Vurun! - deyə bağırdı.
Daş,
ağac,
çürük meyvə
yağdırdılar üstünə.
Keşikçilər
ayrılıblar yanından
Ölü Kamalın.
Ohalı
qara bulud kimi
axdı ustünə -
sürüləyən kim,
ayaqlayan kim...
Sonra
adamlar aralandılar -
ara səngidi.
Baxdım,
uzanıb yerdə,
üzüqoyulu.
Oyninda
bir alt tumanı qalmışdı,
qısaca.
Çılpaq,
ağappaq bodum
sucuq kimi olmuşdu.
Mənə
hələ nəfəs alır kimi gəldi.
Bir ip bağladılar
sol ayağına.
Hecy yadımdan çıxmaz -
sol ayağında
ayaqqabı, corab-filan
yox idi,
amma
sağ ayağında
corabbağısı qalmışdı.
Başladılar meyidi sürümeyə,
yoxuş aşağı.
başı daşlara
doyə-doyə.
adamlar da arxasınca.
Birdən ip qırıldı.
tozu ip bağladılar.
İbrət göstərmək
bir manzərə idi.
Xalqı qorxbildirmək olmaz,
bir dözər,
iki dözər,
hər nə iso...
Bəlkə dolaşdı
İzmit şəhərini
Ölü Kamal.
Axırda.
dediyim kimi,
bu körpünün
üstündəki budaqlardan
asdılar ölüsünü.
Sonra meyiti endirdilər aşağı.
Köynəyindənmi,
ya alt paltarındanmı
noso bir şey ilgib,
iki aya yaxın
budaqda qaldı,
yelliona-yelliono.
Sonra.
çox sonra
saatı-filanı,
nəyi varıdısa.
satılğa qoyuldu
Mən bir adam tanıyırsan,
tək corabını
beş lirəyə aldı..
xatirə olsun deyə...
Tatarıstlot adam soruşdu:
- Saatı qızıl idi?
- Qızıl idi
- Corabı alan da,
saat alan da
yaxşı iş görmüyüb.
Aslımsa adamın
şey-şöyü xeyir görirmoz.
Özünə baxsan,
izmidllor do
düz hərəkot etmayiblər,
günahı olsa,
dövlot cəzasını verər..
Adamı
dəq-qalaq elomok
dövlotin əleyhinə
çıxmaq demokdir.
Mən
Çanaqqalada yaralanıb,
Heydərpaşa xəstəxanasında
yatarda...
Qartallı Kazım güldü:
- Yaxşı,
son bayaq
dövləti təhqir etdin ası...
- Mon?
- Son!
- Yalandı.
Mon
heç vaxt
dövlətə qarşı çıxmaram.
- Dövlətin
momurunu qarşı çıxdın.
- Mon nəzərotçi ilo bilcoksiydim.
- Dəmiryolu dövlotindir.
nəzərotçi do dövlotin momurudu.
- Ilki olanda
mon do momuram,
çünki
yun fabrikində qaravulçuyam.
- Olbəttə, momursan.
- Dala.
No mon momuram,
nə nəzərotçi.
Mon
hətta polisi də
momur saymıram.
Komissar, bu başqa məsələ -
momurdur,
ötü də lap yeksəindən!
Bu söhbət
uzandıqca uzanacaqdı.
Birdən
qatar
xəbordarlıq fitini çaldı.
Qartallı Kazımla
tatarıstlot adam
vaqonlarına toraf
yüyərdilər.
Qatar hərəkota goldi
və
lap tramvay kimi
yavaş-yavaş
keçdi İzmit bazarının
tən ortasından!
insanlar
üzlərini çevirib
baxmadılar belə,
narilliləsinə,
gurultusuna rəğmən,
kirpiyini do qırpmadı
mürgü döyən
fayton atları.
Amma
elə ki,
İzmit şəhəri arxada qaldı,
elo ki,
sonsuz,
kimsəsiz
çöllərin qoynuna girdi qatar,
qovuşdu əvvəlki oidiyyotono,
qovuşdu əvvəlki sürətinə.
510 nömrəli xüsusi vaqonda
almış
puncəsə şüşəsinə dayanıq
bir insanın ürəyindəki
indi yox olmuş bir dünya keçirdi.
Kölnə Vanıstandan idi
Kiryos Trastellis.
Kurcat kanalı üstündəki
Patrik şəhərinin
Mesolonk limanından idi.
Fidiyas,
Ömirus,
Aristotel
vecinə deyildi,
dənizi
və özdihamı
sevən bir insandı.
Kiryos Trastellisin
bu dünyada
heyran olduğu
iki şey vardı:
İlbizlər,
bir də qırxayaqlar...
Və
onun qəlbində Yunanıstan
balaqa gomillorindəki yatağdan,
Mesolonk limanda
birmortəbəli evindən,
yoldaşlarından başqa
bir şey deyildi...
no oldu Yunanıstan?
Kiryos Trastellis,
indi - 1941-ci ildə,
may ayında
dənizi, mənləkəni
və rahatca yaşadığın evi
bir çamadana qoyub,
hara gedirsən?
Neco oldu ki,
bu dünyada
tək başına qaldın,
darmadağın oldun?
Yoldaşlarını öldürdülər -
Kerenidə,
şuların dibindədir
balaqa gomilləri,
sanki
çüşə bir sandıqda
insan cəsədi kimi
horakotsiz yatırlar.
Bu il
Hitlerin əsgərləri
yeyecəklər ilbizləri.
Atan Afinada,
anan Saqqızda,
bacın İsgəndəriyyədə,
son
510 nömrəli
xüsusi vaqondasan.
İzmit çöllərindən keçir qatar.
Düzlərdə
bəlo bahərdə,
bəlo günorta çağı
göy üzünün aydınlığı
bir məhəbbət şəərqisi kimi
yumşalırkən,
ağacların köfgələri
rahat və sərin torpaqda
başlarkən uzanmağa,
daha gənc,
daha şöhvətli,
daha günc görünərkən
quşları,
buynuzlu heyvanları
və böcəklərinyola otlar,
tənbol və bəxtiyar
suzan balqları kimi
qamıldanarkən su gölməçələri,
bir soz tamamilliklə
insan ürəyində
büğünkü dünyada
yaşamağın kədəri.
Baxır pəncərədən
Kiryos Trastellis.
fəqət
gördüyü torpaq
bir şey dəmir atın -
dilini bilmədiyi üçün deyil.
bəlo bahərdə,
bəlo günorta çağı
no rumcadır,
no türkcə,
torpaqcadır
torpağın damıdığı dil.
Fəqət
kədərli idi Kiryos,
kədərli -
no torpağı dinləyən,
no insanları,
no dünyanı
düşünən halı vardı.
Halbuki vaqonda,
bu günorta çağı
torpağa,
insanlara
dünyaya aid idi kədəri...
İzmit ovasından keçir qatar.
510 nömrəli xüsusi vaqon.
Birinci kupe.
–
Jandarmalarla
dustaqlar danışırlar
Jandarma Heydəridən
soruşdu Molahat.
- Uşaqları sevirsənmi?
- Sevirəmmək olarmı?
Soruşmələr:
Allahdan böyük kim var?
Demişlər qışıq.
- Eladir.
- Uşaq.
Allah qorxusunu
bila bilərmi?
- Yox!
Kim kimdən qorxmasa,
ondan biyükdür.
Sonin uşağın varmı, bacı?
- Var.
Anamın yanında qoydum.
Üç yaşına yeni girib.
Gələn il gəlirəcuyam.
- Hebəxmayımı?
- Hə.
- Olar.
Çocuq üçün no fərqi var -
ya hobsxana,
ya connati-ola.
pişiklər do
bələdir...
Atası hardadır?
- Ö da dustaqdır.
- No işlo məşğul olardı?
- Tütün fabrikində işləyirdi.
Mən do
elo orda işləyirdim.
- Anbardamı?
- Boli.
- Anbarlar haqqında eşitmişəm.
Bizim kəndda
İbrahim adında
bir adam vardı.
Samsuna getdi,
tütün fabrikində
işə girdi.
Üç ildən sonra
vərəm oldu,
öldü...
Son
ərinin dustaqlıq çəkdiyi
yerəmi gedirsən?
- Yox...
O başqa coza evindədir.
- Allah kömək olsun, bacı.
Özünü üzmo.

Ardı var...

Hazırladı:
DİLSUZ